CBN-advies 178/1 - Advies met betrekking tot de jaarrekeningrechtelijke aspecten van de certificatie van aandelen van handelsvennootschappen[1]

De certificatie van effecten is een techniek die werd geregeld bij de wet van 15 juli 1998. Door de opsplitsing die ze mogelijk maakt tussen de patrimoniale aspecten van de effecten van een vennootschap en de daaraan verbonden stemrechten kan zij inzonderheid tot doel hebben de continuïteit van het management van een vennootschap te waarborgen.

De Commissie voor Boekhoudkundige Normen heeft tijdens haar vergadering van 21 februari jl. een advies goedgekeurd met betrekking tot de boekhoudkundige aspecten van de certificatie van aandelen van handelsvennootschappen.

Het advies, waarover eerst intensief overleg is gepleegd, handelt achtereenvolgens over de gevolgen van de certificatie voor de toewijzing van de controlebevoegdheid, de gevolgen voor de eventuele realisatie van de gecertificeerde aandelen, de wijze waarop de gecertificeerde aandelen en de certificaten worden geboekt en de boekhoudkundige verwerking van de inkomsten uit gecertificeerde aandelen.

De Commissie is van oordeel dat, voor het vaststellen van een boekhoudkundige verwerking conform het beginsel van het getrouwe beeld, de fundamenteel consensuele aard van de certificatie van effecten en bijgevolg ook de grote contractuele vrijheid die de wetgever de partijen geeft, vereisen dat er rekening wordt gehouden met de concrete toestand van de emittent en van de certificaathouder en met de werkelijke bedoeling van de partijen zoals die blijkt uit de certificatieovereenkomst en, in voorkomend geval, uit de aanvullende overeenkomsten. Het is dus niet mogelijk om a priori en abstract een eenvormige boekhoudkundige verwerking voor ieder type certificatieverrichting uit te werken. Niettemin heeft de Commissie gepoogd om de lezer van het advies - aan de hand van voorbeelden - criteria te bieden om de analyse van concrete gevallen vlotter te laten verlopen.

Om een antwoord te geven op de vragen waartoe certificatieverrichtingen aanleiding geven, heeft de Commissie zich met name gebaseerd op de IAS-normen ("Conceptual framework" en IAS 39 over financiële instrumenten).

Tot slot verduidelijkt de Commissie dat zij, in voorkomend geval, later een aanvullend advies zal wijden aan de gevolgen van certificatie voor de geconsolideerde jaarrekening.

Inleiding

De wet van 15 juli 1998 betreffende de certificatie van effecten uitgegeven door handelsvennootschappen[2] heeft in de Belgische wetgeving de mogelijkheid geïntroduceerd om certificaten uit te geven die betrekking hebben op aandelen, winstbewijzen, converteerbare obligaties of warrants. De uitgifte gebeurt door een rechtspersoon die eigenaar blijft of de eigendom verkrijgt van de effecten waarop de certificaten slaan en die zich ertoe verbindt alle opbrengsten of inkomsten uit die effecten voor te behouden aan de houder van de certificaten[3] . In de Memorie van toelichting van deze wet wordt aangegeven dat het met de invoering van de certificatie in het Belgisch recht de bedoeling is in een techniek te voorzien die de continuïteit van het management van een onderneming mogelijk maakt, zelfs ingeval van versnippering van de aandeelhouderskring, en aldus het "ondernemerschap te bevorderen".

Op verzoek van de Minister van Economie heeft de Commissie voor Boekhoudkundige Normen de boekhoudkundige aspecten van de certificatie van aandelen van handelsvennootschappen onderzocht.

Dit advies dat tot stand is gekomen na overleg in een werkgroep en eerst in ontwerpvorm is verspreid[4], behandelt achtereenvolgens de volgende 5 punten :

- de gevolgen van de certificatie voor de toewijzing van de controlebevoegdheid;
- de gevolgen voor de eventuele realisatie van de gecertificeerde effecten;
- de wijze waarop de gecertificeerde effecten en de certificaten worden geboekt;
- de boekhoudkundige verwerking van de inkomsten uit gecertificeerde effecten;
- de gevolgen van de certificatie voor de geconsolideerde jaarrekening.

Het toepassingsgebied van de wet van 15 juli 1998 is zeer ruim aangezien de wet niet alleen betrekking heeft op de certificatie van aandelen van handelsvennootschappen, maar ook op de certificatie van winstbewijzen, converteerbare obligaties en warrants. Dit advies heeft enkel betrekking op de certificatie van aandelen ook al kan de gevolgde redenering mutatis mutandis worden toegepast op de certificatie van andere financiële instrumenten.

Ten slotte, met naleving van haar adviesbevoegdheid slaat het onderzoek van de Commissie enkel op de boekhoudkundige aspecten van de certificatie van aandelen. De in dit advies geformuleerde conclusies binden niet de fiscus of elke andere bevoegde autoriteit die er derhalve een verschillende interpretatie kunnen op nahouden. Uit de boekhoudkundige verwerkingen (die aan bod komen in de punten B tot D hieronder) kan inzonderheid niet worden vermoed waar de controlebevoegdheid ligt. Dat aspect moet afzonderlijk worden onderzocht[5].

I. Overwegingen vooraf

De certificatie is in hoofdzaak een contract waarin een rechtspersoon, "emittent" genoemd, zich ertoe verbindt om aan een andere persoon, de "houder", alle opbrengsten en inkomsten uit de effecten van een naamloze vennootschap of van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (onder aftrek van bepaalde kosten) over te dragen. Het gaat om effecten waarvan de emittent eigenaar is of waarvan de houder hem de eigendom overdraagt (en derhalve het daarmee samenhangende stemrecht). In een akte, certificaat genoemd, wordt de schuldvordering van de houder op de emittent vastgelegd. De akte wordt aan de houder bezorgd[6]. Juridisch gezien impliceert de certificatieovereenkomst dus noodzakelijkerwijze dat de emittent van de certificaten ook de eigenaar is van de gecertificeerde effecten (hetzij dat hij al eigenaar is, hetzij dat hij de eigendom ervan verwerft), terwijl de certificaathouder slechts over een vorderingsrecht beschikt ten aanzien van de emittent waarvan het certificaat de titel vormt.

Wat de rechtsvorm betreft van de emittent en van de certificaathouder, bepaalt de wet enkel dat de emittent een rechtspersoon moet zijn en dat de houder een persoon moet zijn.

De certificatie van effecten leidt dus tot de volgende situatie:

- De emittent van de certificaten is de eigenaar van de effecten (ofwel had hij reeds de eigendom ofwel verwerft hij de eigendom van de effecten); als gevolg daarvan oefent hij ook het stemrecht uit. Juridisch gezien beschikt hij over alle eigendomsattributen ook al heeft hij zich contractueel ertoe verbonden alle economische opbrengsten van de effecten (de opbrengsten en de latente meerwaarden) aan de certificaathouder over te dragen en ook al kan hij daarbij geen "misbruik" maken van zijn eigendomsrecht ten nadele van de certificaathouder; deze laatste kan immers eisen dat de certificaten worden omgewisseld tegen de effecten als zijn belangen ernstig worden verwaarloosd[7].
  De emittent oefent dus zijn stemrecht uit zonder dat hij de economische gevolgen daarvan ondergaat. Hij loopt dus geen economisch risico op de effecten.
- De houder van de certificaten heeft een schuldvordering op de emittent. Economisch gezien wordt het risico verbonden met de effecten op hem overgedragen (als hij de certificaten verkrijgt terwijl hij voorheen nog geen effecten bezat) of behoudt hij het risico (als hij de effecten omwisselt tegen certificaten). Hij heeft echter de mogelijkheid om te allen tijde als zijn belangen op ernstige wijze zouden worden verwaarloosd, of na het verstrijken van een eventueel in de certificatieovereenkomst bepaalde periode, de certificaten om te wisselen tegen de effecten.

Op deze essentiële kenmerken na laat de wet van 15 juli 1998 een grote contractuele vrijheid aan de partijen die een certificatieovereenkomst afsluiten. Ze kunnen zelf de draagwijdte van hun wederzijdse rechten en verplichtingen vaststellen. Zo zijn de partijen vrij om te bepalen in welke mate de certificaathouders in voorkomend geval kunnen of moeten worden geraadpleegd bij de uitoefening van het stemrecht en in welke mate de emittent van de certificaten gebonden is door de eventuele instructies van de certificaathouder. De wet laat de partijen ook vrij om de betaling van de inkomsten uit de effecten aan de certificaathouders te regelen, om de periode waarin de certificaten tegen de effecten kunnen worden omgewisseld in de tijd te beperken, om te voorzien in de overdraagbaarheid van de effecten door de emittent (behalve als de emittent openbaar beroep doet op het spaarwezen), enz.

Het onderzoek van de bepalingen van de wet van 15 juli 1998 leidt bij de Commissie tot de vaststelling dat het niet mogelijk is om alle vormen van certificatie op dezelfde wijze te analyseren gelet op de fundamenteel consensuele aard ervan en de grote contractuele vrijheid voor partijen.

De Commissie is derhalve van oordeel dat voor het vaststellen van een passende boekhoudkundige verwerking die beantwoordt aan het principe van het getrouwe beeld, rekening moet worden gehouden met de concrete toestand van de emittent en van de certificaathouder en met de werkelijke bedoeling van de partijen zoals die blijkt uit de certificatieovereenkomst en, in voorkomend geval, uit de aanvullende overeenkomsten [8,9].

II. Boekhoudkundige verwerking

A. De gevolgen van de certificatie voor de toewijzing van de controlebevoegdheid

Leidt de certificatie van aandelen tot een verschuiving van de controlebevoegdheid? Behoudt de emittent van de certificaten (die het stemrecht heeft) de controle over de onderneming waarvan de aandelen worden gecertificeerd ?

Het controlebegrip is niet alleen een sleutelbegrip in het boekhoudrecht (bepaling van de consolidatieplichtige ondernemingen en van de consolidatiekring, post waaronder een deelneming moet worden geboekt), maar ook in het financiële recht (wetgeving inzake openbare overnamebiedingen en openbaarmaking van belangrijke deelnemingen in ter beurze genoteerde vennootschappen). De toewijzing van de controlebevoegdheid na de certificatie van aandelen is dus van groot belang.

In het Wetboek van vennootschappen[10] wordt de controle over een vennootschap omschreven als "de bevoegdheid in rechte of in feite om een beslissende invloed uit te oefenen op de aanstelling van de meerderheid van bestuurders of zaakvoerders of op de oriëntatie van het beleid.

De controle is in rechte en wordt onweerlegbaar vermoed :

1° wanneer zij voortvloeit uit het bezit van de meerderheid van de stemrechten verbonden aan het totaal van de aandelen van de betrokken vennootschap;(...)

Evenwel, "om de controlebevoegdheid vast te stellen :

1° wordt de onrechtstreekse bevoegdheid via een dochtervennootschap bij de rechtstreekse bevoegdheid geteld;
2° wordt de bevoegdheid van een persoon die optreedt als tussenpersoon van een andere persoon, geacht uitsluitend in het bezit te zijn van laatstgenoemde."(...)

Onder " tussenpersoon " moet worden verstaan, elke persoon die optreedt krachtens een overeenkomst van lastgeving, commissie, portage, naamlening, fiducie of een overeenkomst met een gelijkwaardige uitwerking, voor rekening van een andere persoon[11].

Hieruit volgt dat in de huidige Belgische en Europese wetgeving[12], de controle op onweerlegbare wijze verbonden is met het bezit van het stemrecht, maar dat daarbij rekening moet worden gehouden, naast de persoon die over het stemrecht beschikt, met de persoon voor wiens rekening krachtens een overeenkomst, het stemrecht wordt uitgeoefend.

Bij de certificatie van aandelen komt het stemrecht per definitie steeds toe aan de emittent van de certificaten die immers ook eigenaar is van de aandelen. De vraag is evenwel terecht of de emittent het stemrecht voor eigen rekening uitoefent, dan wel voor rekening van een andere persoon aan wie het stemrecht alsdan wordt toegerekend[13].

Om te bepalen wie over de controle beschikt na een certificatieverrichting, moet dus worden onderzocht voor wiens rekening het stemrecht dat de emittent van de certificaten bezit wordt uitgeoefend.

Dat onderzoek moet geval per geval plaatsvinden en uitgaan van de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen zoals die blijkt uit de certificatieovereenkomst, of in voorkomend geval, uit het geheel van overeenkomsten die er nauw mee zijn verbonden.

Bij wijze van voorbeeld kan men zich verschillende clausules of situaties voorstellen waarmee bij de analyse van de concrete gevallen rekening moet worden gehouden:

- de clausule waarbij de certificaathouder, te allen tijde of op regelmatige tijdstippen de omwisseling kan vragen van de certificaten tegen de aandelen of de clausule waarbij de houder de emittent op de een of andere manier kan beïnvloeden bij het uitoefenen van diens stemrecht, laat veronderstellen dat de emittent van de certificaten het stemrecht uitoefent voor rekening van de certificaathouder aangezien deze, hetzij te allen tijde of op regelmatige tijdstippen, hetzij indien de emittent zijn instructies niet opvolgt de certificatie kan beëindigen;
- als er is bepaald dat de aandeelhouder die zijn aandelen inbrengt in een certificatievehikel, zelf of via een dochteronderneming de emittent van de certificaten bestuurt of controleert, dan is het aannemelijk dat zo'n emittent de stemrechten uitoefent voor rekening van de oorspronkelijke aandeelhouder die hem controleert[14];
- als wordt bepaald dat de emittent van de certificaten de gecertificeerde aandelen in alle vrijheid kan overdragen aan een derde, zonder de toestemming of de geringste instructie van de certificaathouder, kan men er terecht vanuit gaan dat de emittent het stemrecht voor eigen rekening uitoefent, aangezien hij de certificaathouders zelfs niet hoeft te raadplegen om de aandelen te vervreemden;
- in de situatie waarin een aandeelhouder certificaten uitgeeft voor de aandelen waarover hij beschikt (bijvoorbeeld om zijn deelneming te herfinancieren) kan men vermoeden dat hij het stemrecht voor eigen rekening uitoefent. De certificatie beoogt in dit geval immers enkel de economische realisatie van de deelneming, terwijl de controle over de betrokken vennootschap ongewijzigd blijft. Waarschijnlijk zal in zo'n geval in de certificatieovereenkomst of in een aanvullende overeenkomst worden bepaald dat de certificaten slechts onder bepaalde voorwaarden kunnen worden omgewisseld tegen de aandelen of dat de emittent van de certificaten zich het recht voorbehoudt om de certificaten op termijn terug te kopen.

Het spreekt voor zich dat bij het onderzoek van de vraag aan wie de controlebevoegdheid toekomt, rekening moet worden gehouden met de algemene opzet van de certificatieverrichting en dat daarbij geen enkele clausule op zich bepalend is.

B. Leidt de certificatie tot de realisatie van de gecertificeerde aandelen en in voorkomend geval tot het uitdrukken van een resultaat ?

De Commissie is van oordeel dat twee hypothesen moeten worden onderscheiden:

- de verrichting waarbij de eigenaar van de aandelen zijn aandelen omwisselt tegen certificaten (de emittent verwerft in dat geval de eigendom van de aandelen)
- de verrichting waarbij een aandeelhouder certificaten uitgeeft ter vertegenwoordiging van aandelen waarover hij reeds beschikt (waarbij de emittent de eigenaar blijft van de aandelen).

In beide hypothesen rijst de vraag of de certificatie tot boekhoudkundige realisatie van de aandelen leidt (door de oorspronkelijke aandeelhouder die zijn aandelen tegen certificaten inruilt in het eerste geval; door de oorspronkelijke aandeelhouder die certificaten uitgeeft die zijn deelneming vertegenwoordigen in het tweede geval) en tot het uitdrukken van een resultaat (gerealiseerde meer-of minderwaarde) ?

Deze vraag rijst eveneens wanneer bij het beëindigen van de certificatieovereenkomst of in het geval waarin de emittent de belangen van de certificaathouders op ernstige wijze heeft verwaarloosd, deze laatsten de certificaten willen omwisselen in aandelen.

In de regel is er boekhoudkundige realisatie van een actief met het uitdrukken van een realisatieresultaat (gerealiseerde meer- of minderwaarde) als de belangrijkste voordelen en risico's van het actief definitief zijn overgedragen aan een derde, ongeacht het tijdstip van levering of van de eventuele overdracht van het eigendomsrecht[15].

Wat financiële instrumenten betreft, wordt in IAS 39 gepreciseerd : "An enterprise should derecognise a financial asset or a portion of a financial asset when, and only when, the enterprise loses control of the contractual rights that comprise the financial asset (or a portion of the financial asset). An enterprise loses such control if it realises the rights to benefits specified in the contract, the rights expire, or the enterprise surrenders those rights." . IAS 39 geeft overigens aan dat "Control of an asset is the power to obtain the future economic benefits that flow from the asset".

Om de gevolgen te kunnen bepalen die de certificatie heeft voor de realisatie van gecertificeerde aandelen, is de Commissie van oordeel dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de situatie waarin een aandeelhouder zijn aandelen inbrengt in een certificatievehikel en in ruil daarvoor certificaten ontvangt (de emittent wordt eigenaar van de aandelen), en de situatie waarin een aandeelhouder zelf certificaten uitgeeft ter vertegenwoordiging van aandelen waarvan hij voorheen al eigenaar was en deze certificaten overdraagt aan derden (de emittent blijft eigenaar van de aandelen).

1. De aandeelhouder ontvangt certificaten in ruil voor de aandelen die hij bezit (de emittent verwerft de eigendom van de aandelen)

In principe behoudt de oorspronkelijke aandeelhouder, als hij certificaten ontvangt in ruil voor de aandelen waarover hij voorheen beschikte, alle economische voordelen die met de aandelen samenhangen en draagt hij ook de grootste risico's (koersval, dividenden...). Het certificaat vertegenwoordigt immers alle economische rechten die met de aandelen zijn verbonden. Bovendien blijft zijn situatie op termijn ongewijzigd aangezien hij als houder van de certificaten op elk tijdstip kan vragen om de certificaten om te ruilen tegen de aandelen. De Commissie is daarom van oordeel dat de verrichting waarbij een aandeelhouder aandelen inbrengt in een certificatievehikel en daarvoor in ruil certificaten ontvangt, niet de realisatie van de gecertificeerde aandelen tot gevolg heeft en derhalve ook niet leidt tot het uitdrukken van een gerealiseerd resultaat (gerealiseerde meer- of minderwaarde).

Het is evenwel denkbaar dat de oorspronkelijke aandeelhouder overgaat tot certificatie om de certificaten te schenken, verkopen of in te brengen of om de in ruil ontvangen certificaten (die economische rechten vertegenwoordigen) te verdelen onder derden (bijvoorbeeld zijn kinderen), terwijl hijzelf de controle behoudt of overdraagt aan een door hem aangeduide persoon. In een dergelijk geval leidt de overdracht van de certificaten wel degelijk tot hun realisatie, en in voorkomend geval, tot het uitdrukken van een resultaat. In deze hypothese is het echter niet de certificatie zelf die de realisatie van de economische rechten verbonden met de aandelen tot gevolg heeft, maar wel de overdracht van de certificaten aan derden.

2. De aandeelhouder geeft certificaten uit ter vertegenwoordiging van de aandelen waarover hij reeds beschikt (de emittent behoudt de eigendom van de aandelen)

Als de oorspronkelijke aandeelhouder certificaten uitgeeft ter vertegenwoordiging van aandelen waarvan hij voorheen al eigenaar was, en hij deze aan derden overdraagt (door ze te verkopen, om te ruilen, in te brengen of te schenken, enz.), rijst ook hier de vraag of de betrokken aandelen, eventueel gedeeltelijk, gerealiseerd worden.

Ook in deze hypothese is de Commissie van oordeel dat het antwoord op deze vraag moet worden gezocht in de gezamenlijke bedoeling van de partijen zoals deze uit de certificatieovereenkomst blijkt. Het is immers aangewezen om gelet op de algemene opzet van de certificatieovereenkomst, te onderzoeken in welke mate de emittent van de certificaten economisch betrokken blijft bij de gecertificeerde aandelen. In dat opzicht rijzen volgens de Commissie twee vragen :

- behoudt de emittent van de certificaten, rekening houdend met de bepalingen van de certificatieovereenkomst, een economisch belang bij de gecertificeerde aandelen (is er ja dan neen realisatie)?
- zo neen, verantwoordt het loutere behoud van het eigendomsrecht en het stemrecht dat met de aandelen is verbonden het behoud van een waarde op het actief (gedeeltelijke of integrale realisatie) ?

Wat de eerste vraag betreft, is de Commissie van oordeel dat het antwoord moet worden gezocht in de wil van de partijen zoals deze blijkt uit de certificatieovereenkomst. Als de oorspronkelijke aandeelhouder door de overdracht van de certificaten die hij uitgeeft, definitief en onherroepelijk afstand doet van de economische voordelen en de risico's verbonden met de aandelen (ook al blijft hij de juridische eigenaar van de gecertificeerde aandelen), dan is er realisatie van de aandelen. Tenzij in de certificatieovereenkomst andere bepalingen werden opgenomen, zal dit normaliter het geval zijn aangezien de houder van de gecertificeerde aandelen noodzakelijkerwijs het geheel van economische voordelen die met de activa samenhangen voorbehoudt aan de certificaathouder (niet alleen de opbrengsten maar ook de latente meerwaarden) en aangezien de overdracht van de economische voordelen in principe definitief is (het is immers de certificaathouder die door omwisseling van de certificaten de volle eigendom van de aandelen kan verkrijgen, en niet omgekeerd).

Men kan daarentegen géén realisatie erkennen wanneer, bij voorbeeld, de emittent van de certificaten zich het recht voorbehoudt om de certificaten na verloop van tijd terug te kopen tegen een vooraf vastgestelde prijs die niet overeenstemt met de marktwaarde van de aandelen op het moment van terugkoop. IAS 39 §38 bepaalt hierover dat: "A transferor has not lost control of a transferred financial asset and therefore, the asset is not derecognised if the transferor has the right to reacquire the transferred asset unless either (i) the asset is readily obtainable in the market or (ii) the reacquisition price is fair value at the time of reacquisition."

De gevolgen van dergelijke clausules voor het onderzoek van de vraag omtrent de realisatie van de betrokken aandelen moeten boekhoudkundig worden verwerkt op grond van de economische werkelijkheid die uit dergelijke clausules blijkt en met toepassing van de door de Commissie ontwikkelde principes, onder meer in haar adviezen over het vruchtgebruik van aandelen, de boekhoudkundige verwerking van aandelenopties en de cessie-retrocessie verrichtingen[16].

Wat de tweede vraag betreft, dient uitgemaakt te worden of er sprake kan zijn van een integrale realisatie van de aandelen wanneer de emittent van de certificaten wel degelijk definitief afstand doet van alle voordelen en risico's die met de aandelen zijn verbonden, maar per definitie het stemrecht behoudt en vaak ook de controle over de vennootschap waarvan de aandelen worden gecertificeerd.

Het spreekt voor zich dat het behoud van de controle over een vennootschap significante economische voordelen met zich kan meebrengen in de mate waarin als gevolg daarvan de strategie en de ontwikkeling van de vennootschap waarvan de aandelen worden gecertificeerd kan worden bepaald. Derhalve rijst de vraag of het behoud van het eigendomsrecht en het daarmee samenhangende stemrecht ook het behoud impliceert van een restwaarde op de actiefzijde van de balans van de onderneming die ervan de houder is.

De Commissie is principieel van oordeel dat het behoud van het eigendoms- en stemrecht het behoud van een restwaarde op het actief van de balans niet kan verantwoorden wegens twee redenen.

Enerzijds wegens de overweging dat, ook al vertegenwoordigt het behoud van het stemrecht in bepaalde gevallen ontegensprekelijk een significante economische waarde, elke opbrengst die voortvloeit uit de betrokken aandelen of uit de realisatie ervan, moet toekomen aan de houder van de certificaten. In artikelen 242, §1, 1e lid en 503, §1, 1e lid W.Venn. wordt immers bepaald dat de emittent van de certificaten zich ertoe verplicht om de opbrengst van of de inkomsten uit de gecertificeerde aandelen voor te behouden aan de certificaathouder. Als de gecertificeerde aandelen door hun eigenaar te gelde worden gemaakt, moet de opbrengst van deze realisatie dus toekomen aan de houder van de certificaten. Gelet daarop is de Commissie van oordeel dat het behoud van een restwaarde op het actief niet kan worden verantwoord.

Anderzijds is de waardering van de gecertificeerde aandelen (wat neerkomt op een waardering van het stemrecht) erg moeilijk en zou zij daardoor aleatoir kunnen zijn.

Gelet daarop verkiest de Commissie de integrale realisatie van de gecertificeerde aandelen als de emittent van de certificaten definitief afstand doet van alle met de aandelen verbonden economische voordelen en risico's.

C. De boekhoudkundige verwerking van de aandelen en van de certificaten

De vraag rijst onder welke balanspost (of eventueel buiten-balanspost) de gecertificeerde aandelen en de certificaten moeten worden geboekt. Ook hier moet rekening worden gehouden met de concrete toestand die ontstaat als gevolg van de certificatieovereenkomst.

In de wet van 17 juli 1975 en het koninklijk besluit van 30 januari 2001[17] wordt bepaald dat de balans van een onderneming alle bezittingen en rechten van welke aard ook moet vermelden. Buiten de balans worden de rechten en verplichtingen vermeld die niet in de balans voorkomen en die het vermogen, de financiële positie of het resultaat van de onderneming aanmerkelijk kunnen beïnvloeden[18].

Noch in de Belgische wetgeving noch in de Europese richtlijnen wordt bepaald wat onder een "actief" moet worden verstaan. In verschillende adviezen heeft de Commissie naar de IAS-normen verwezen wanneer de activeringsproblematiek aan de orde was[19]. Met verwijzing naar de internationale normen[20] is de Commissie van oordeel dat een component als "actief" moet worden aangemerkt als die bijdraagt tot het bedrijf van de onderneming en als daaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen aan de onderneming zullen toekomen. Als bovendien de prijs ervan afzonderlijk kan worden bepaald, moet het actief in de balans worden opgenomen.

Op basis van deze criteria is de Commissie van oordeel dat de certificaten in principe als actief in de balans moeten worden opgenomen, terwijl de gecertificeerde aandelen in de jaarrekening van de emittent buiten de balans worden geboekt.

Het behoort inderdaad tot de essentie van het certificaat dat het in de toekomst economische voordelen aan de houder ervan zal verschaffen aangezien het certificaat de "economische eigendom" van de aandelen vertegenwoordigt. Wat de gecertificeerde aandelen betreft, ook al vertegenwoordigen ze een bepaald economisch belang en ook al kunnen ze een belangrijke invloed op het vermogen hebben, de financiële positie of het resultaat van de onderneming, hun louter aleatoire waardering doet de Commissie besluiten dat ze best buiten balans worden geboekt.

Mocht uit de certificatieovereenkomst evenwel blijken dat de emittent van de certificaten niet volledig en onherroepelijk afstand heeft gedaan van de economische eigendom van de aandelen ten gunste van de houders van de certificaten, dan moeten de respectievelijke rechten van de bij de verrichting betrokken partijen boekhoudkundig verwerkt worden door rekening te houden met de economische realiteit[21].

De Commissie is van oordeel dat de gecertificeerde aandelen en de certificaten moeten geboekt worden in de post die het best beantwoordt aan de gecreëerde toestand en de bedoeling van de partijen. De certificaten zullen dan ook meestal[22] geboekt worden in de posten Deelnemingen, Andere financiële vaste activa of Geldbeleggingen afhankelijk van de band die de houder van de certificaten tot stand wenst te brengen met de vennootschap waarvan de aandelen zijn gecertificeerd.

De gecertificeerde aandelen zelf zullen in de regel[23] buiten de balans worden geboekt in de rekening "Goederen en waarden gehouden voor rekening of ten bate en voor risico van derden".

De Commissie is niettemin van oordeel dat het aangewezen zou zijn om aan de regering een wijziging van de benaming van de betrokken posten voor te stellen evenals van de betrokken rekeningen van het algemeen rekeningenstelsel teneinde aandelencertificaten er expressis verbis in op te nemen.

D. De boekhoudkundige verwerking van opbrengsten en inkomsten van de gecertificeerde aandelen

Tenslotte rijst de vraag hoe de inkomsten en opbrengsten van de gecertificeerde aandelen die de emittent ontvangt voor rekening van de houder van de certificaten, geboekt moeten worden door de emittent en de houder van de certificaten. Het antwoord op deze vraag moet andermaal worden gezocht in de door de partijen gecreëerde toestand na certificatie.

Omtrent het omzetbegrip wordt verwezen naar CBN-advies 103[24].

Indien de storting van de door de emittent ontvangen bedragen aan de houder van de certificaten onmiddellijk en na een korte periode gebeurt, is de Commissie van oordeel dat de emittent van de certificaten de opbrengsten van de aandelen ontvangt voor rekening van de houder van de certificaten wat er toe leidt dat de ontvangen opbrengsten (bruto of netto na voorheffing naargelang deze al of niet wordt ingehouden door de uitkerende vennootschap) in de boeken van de emittent moeten worden geregistreerd als een schuld, in voorkomend geval na aftrek van eventueel gemaakte kosten.

Als echter, zoals in de wet van 15 juli 1998 wordt toegestaan, de partijen andere betalingsmodaliteiten voor de inkomsten zijn overeengekomen (betaling op lange of middellange termijn, eventuele kapitalisatie, enz.), moet de boekhoudkundige verwerking ervan worden bepaald op basis van een onderzoek van de wil van de partijen zoals deze is vastgelegd in de certificatieovereenkomst.

Tegelijk met het boeken van een schuld door de emittent, moet de houder van de certificaten een vordering boeken zodra hij kennis heeft van de schuld van de emittent en van het bedrag ervan.

E. De gevolgen van de certificatie voor de geconsolideerde jaarrekening

De certificatie van effecten kan gevolgen sorteren voor de geconsolideerde jaarrekening. Enerzijds doordat de certificatie niet noodzakelijkerwijs neutraal is ten aanzien van de toewijzing van de controlebevoegdheid en derhalve kan leiden tot wijzigingen in de consolidatiekring[25]. Anderzijds kan de certificatie in bepaalde gevallen leiden tot realisatie van de aandelen (zie supra, punt B, wat gevolgen heeft voor het bepalen van het aandeel in het netto vermogen van de dochteronderneming dat toekomt aan de groep (belangenpercentage).

De Commissie is zich bewust van het grote aantal specifieke vragen omtrent de toepassing van de consolidatieprincipes die in het kader van de certificatie van aandelen kunnen rijzen. Mocht dat nodig blijken dan zal een aanvullend advies over deze specifieke aspecten worden uitgebracht aan de hand van concreet gestelde problemen en, desgewenst, in het kader van een algemene reflectie over de consolidatieproblematiek.

---

1 Dit advies werd in februari 2001 reeds gepubliceerd op de websites van de Beroepsinstituten.

2 B.S. dd. 5 september 1998, p. 28677; krachtens het KB van 27 oktober 1998, B.S. dd. 27 oktober 1998, p. 35767, treedt de wet in werking op 1 november 1998

3 Artikelen 242 en 503 W.Venn.

4 Conform de nieuwe werkwijze van de Commissie, zoals toegelicht in het Bulletin nr. 46, mei 2000, p. 7, worden belangrijke thematische adviezen systematisch voorafgegaan door de publicatie van een ontwerpadvies om elke belanghebbende in staat te stellen binnen een nader te bepalen termijn schriftelijk te reageren. Alle aan de Commissie bezorgde opmerkingen werden geanalyseerd voor ze, in voorkomend geval, in het advies werden geïntegreerd.

5 Cf. A.

6 Definitie overgenomen uit het advies van de Raad van State, doc. Parl., Kamer, 1430/1 - 97/98, p.19.

7 Artikel 242, §1, lid 8 en 503, §1, lid 6 W. Venn.

8 Cf. de artikelen 1156 en 1161 van het Burgerlijk Wetboek, "substance over form" beginsel.

9) In dezelfde zin advies 162/1, "Boekhoudkundige verwerking van het vruchtgebruik op aandelen dat

10 Artikel 5 van W. Venn.

11 Artikel 7 van W. Venn.; omzetting van artikel 2 van de 7e EG richtlijn.

12 Artikel 2, §1 van de 7e EG richtlijn.

13 Het stemrecht kan worden beschouwd als zijnde uitgeoefend voor rekening van een ander, ook al gebeurt dit vanuit een ander belang dan het belang van de persoon voor wie het wordt uitgeoefend; in die zin P.-A. Foriers, "La notion de controle el le périmètre de consolidation", Nouvelles orientations en droit comptable, commission Droit et Vie des Affaires, Faculté de Droit de l'Université de Liège, 18 en 19 januari 1994, p. 319.

14 In sommige gevallen kan de oorspronkelijke aandeelhouder die de emittent van de certificaten

15 Artikel 33 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het wetboek van vennootschappen; zie in dit opzicht ook de benadering die in het Belgisch recht is gekozen voor financiële leasing; advies 169/1, "Verwerking van leningen en ontleningen van effecten en van cessie-retrocessieverrichtingen in de jaarrekening van ondernemingen, Bulletin nr. 33, p. 5 e.v.: "(...) De eigendom van het geleende effect en het risico op verlies door toeval gaan dus over op de ontlener, maar het aan het effect inherente koersrisico blijft bij de lener(...). Er is met andere woorden geen sprake van realisatie van het effect voor de toepassing van de boekhoudreglementering"; advies 126/14 "Boekhoudkundige verwerking van een ruilverrichting en een aanbod tot inschrijving door inbreng in natura", Bulletin nr. 43, p. 21; IAS 39,§§ 35 en volgende.

16 Advies 162/1, Bulletin nr. 25, adviezen 167/1 en 167/2 gepubliceerd in Bulletins nrs 28 en 29 en advies 169/2 gepubliceerd in Bulletin nr. 33.

17) Artikel 9 van de wet van 17 juli 1975 en artikel 25, §1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001.

18 Artikel 25, § 3 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001.

19 Advies 126/13 "Boekhoudkundige verwerking van de aankoop, het bezit en de realisatie van VVPR-strips", Bulletin nr. 37; advies 138/5 "Software", Bulletin nr. 35 en advies 126/12 "Boeking van uitzettingsvergoedingen betaald door de eigenaar en van de kost van werken ten laste van de verkoper", Bulletin nr. 30.

20) Framework for the preparation and presentation of financial statements §89, "an asset is recognised, in the balance sheet when it is probable that the future economic benefits will flow to the enterprise and the asset has cost or value that can be measured reliably".

21 Bijvoorbeeld in het geval dat de emittent van de certificaten het recht heeft om de aandelen tegen een vastgestelde prijs terug te kopen die niet overeenstemt met de marktwaarde van de aandelen op het moment van terugkoop

22 In bepaalde gevallen kan het recht van de houder van de certificaten lijken op een schuldvordering, zie hierover het hierboven vermelde advies 162/1.

23 Wanneer de emittent van de certificaten zich exclusief stemrecht voorbehoudt, zie hierboven.

24 Advies 103,"Omzetcijfer-Tussenpersonen", Bulletin nr. 1, augustus 1977.

25 Zie supra, punt A over de toewijzing van de controlebevoegdheid.